

Вјећеслав Берар
ПЛИШАНИ ИМАГИНАРИЈУМ

Уредник
Зоран Колунџија

Вјећеслав Берар

ПЛИШАНИ ИМАГИНАРИЈУМ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Посвећено мојој Баки

Тихи потез на дну уха

Тога јутра свежег као уздаси новорођенчета које својим плачем буди доконе спаваче из неких туђих снова у којима су се затекли залуталим стазама маште, тога јутра подељеног на шездесет и четири црно-бела поља, група људи је седела у парку за неколико столова, померајући фигуре брзим и увежбаним покретима руку, и лупкајући дугмад на шаховским сатовима, загледајући их повремено да виде колико им је времена остало. Играли су брзо-потезни шах. Пет минута је имао један играч, пет минута његов противник, дакле максимално десет минута за целу партију. Таква минутажа је повећавала узбуђење код играча јер су грешке биле учесталије него код дужих партија. Фигуративно речено, терен је био клизавији.

Били су то наизглед необични дрвени часовници са два бројчаника, такорећи два засебна часовника. Када би један играч повукао потез притиснуо би дугме на сату и време на његовом бројчанику би се зауставило, а на оном другом би кренуло да тече и обрнуто.

Сунце се тек помањало на хоризонту. Сцена у парку је била помало идилична. Старци измешани са младима били су задубљени за шаховским таблама у неком свету за себе који је пленио људе најразличитијих профила, урезајући им неку невидљиву заједничку црту. Сви они делили су исту пасију која је само њима била позната.

Играло се на испадање. Ко изгуби устаје од стола, и седа следећи играч који је на реду, а победник остаје за столом. Увек је више њих чекало да игра него што је играло. Кибицери који су посматрали игру са стране и дошаптавајући се коментарисали чинили су неизоставни елемент атмосфере.

За једним столом је било више посматрача него за осталим. То је био сто за којим је играо Аметист Лемон. Већ више од сат времена нико није могао да га скине са стола. Побеђивао је партију за партијом. Иако је већ био у позним годинама, његова шаховска снага је још увек била на високом нивоу. Многи млађи играчи су му завидели на томе. Данас је један од оних дана када је у свом елементу. Тада је једноставно непобедив.

У парк су долазили играчи из свих делова града, тако да је конкуренција била јака. Аметист је понекад умео да начини низ од неколико дана без пораза, али није му то било нарочито важно. Играо је из чисте љубави према тој невероватној игри, љубави која је била сама по себи чудо, саздана на многим жртвама које је у животу морао да начини, жртвама које су подсећале на шаховске жртве у партијама које је стално правио, не питајући се много да ли су вредне да буду начињене, већ их чинећи срцем, лако и природно, као да је то најнормалнија ствар на свету.

Над таблом се ширио густ облак дима који је допирао из Лемонове луле, чинећи да фигуре изгледају попут неких планина које израњају из измаглице. Био је то ароматичан дукан финог мириса који се увлачио у разне носеве, изазивајући пријатне уздисаје. Попут тог дима, маглена завеза спуштала се на умове Лемонових противника, услед комплексних позиција које су настајале у партијама, и које су захтевале много напора и времена да се разреши, док је шаховски сат неумољиво откуцавао тик-так, тик-так.

Аметистов стил био је крајње агресиван и ризичан, што се нарочито огледало у брзопотезном шаху, где је додатно ризиковао, играјући увек на све или ништа, узимајући у обзир кратко време које су имали за размишљање, што је погодновало таквом начину игре.

Тренутно је играо црним фигурама. Играо је сицилијанску одбрану, оштро отварање које је уз извешан ризик давало црном шансу за контраигру. Жртвовао је већ две фигуре, и при материјалној неравнотежи, по читавој табли је стварао претње, тако да је позиција била компликована и тешка за анализу. Није могла објективно да се оцени. За то би било потребно далеко више времена него што имају на располагању. Такве ситуације су му погодиле. У њима се осећао као риба у води. Његов противник се није сналазио. Трошио је на размишљање више времена од њега, и како је време одмицало, бивало га је све мање, па је морао да жури и да вуче брзоплете потезе, па је све више грешио, док га на крају Аметист није сатерао у ћошак и присилио на предају. Играч са друге стране стога пружио је руку и устао. Дошао је други играч и сео на његово место. Брзо су поређали фигуре, подесили сат и започели нову партију. И ту је Аметист добио, као и још пар после ње, да би се коначно заситио игре, и непоражен устао од стола. Доста је за данас. Желео је да искористи ово лепо јутро док је још трајало.

Упутио је поздрав играчима који су остали и кренуо својим путем.

Дотеран за сваку прилику, носио је отмено тамно одело и белу кошуљу испод. Изгледао је као да је кренуо на какав бал, а не на јутарњу партију шаха. Био је прави господин, негованих манира који су некако сасвим природно ишли уз његову појаву. То је одавало нарочит утисак на друге људе.

Шетао је лаганим кораком пуним маште, преваљујући под својим ципелама разноразне мостове на које је наилазио, послушкујући лепршање канала који су под њима текли у недоглед загубљеног погледа. Питорескни улични призори жудно су зрачили попут оживљених Каналетових слика. Аметист је посматрао ту сценографију сваког дана, увек једнако незасит као и када је први пут пустио своје очи на ту неоодољиву испашу, која вековима инспирише својом непоновљивом естетиком.

Било је недељно јутро чија свећа је догоревала дивним сјајем, осветљавајући и најскривеније кутке душе, док се восак топио и клизио попут сузе радоснице низ наборано лице у одразу огледала вечности. Почео је стидљиво да дува лагани и пријатни ветар, носећи дах свежине на својим плећима. Аметист је наишао на један малени кафе са свега пар столова у једној забаченој улицици, уској попут одеће коју прерастемо, а опет сасвим комотној за угодну мисао. Сео је и наручио кафу. Била је то тек друга данас. Прву је попио код куће, пре него што је кренуо у парк. Била је неопходна да му разбистри ум, да би уопште био у стању да игра.

Седео је у тишини и пунио лулу дуваном. Осим њега, био је само још један човек у кафеу, који је седео за задњим столом, пио кафу и читао газету, те новине које своје имедугују истоименом новчићу чија вредност је била једнака цени новина. Аметиста су вести и догађаји у свету одавно престали да занимају. Живео је у неком свом свету који је покушавао да усагласи са светом око себе. У тренуцима среће то му је и полазило за руком.

Напунио је лулу и запалио је. Густ облак дима се раширио око њега као некаква аура. Утом је конобар донео кафу. Отпио је гутљај кафе и зажмурио, као да жели стишавањем једног чула да појача нека друга. Уживао је у том

тренутку као да је то уникат коме не може да се одреди реална вредност јер нема са чим да се упореди, што је до-некле имало смисла. На ум му је пала једна мисао која га је повремено посећивала као далеки рођак. Наиме, пре десетак година у једној симултанци победио је чувеног Капа-бланку. Непогрешиви Капабланка тог дана је ипак успео да направи једну грешку коју је Аметист успео да иско-ристи, и да на крају тријумфује. Од тада, стално се питао да ли је он то имао идеалан дан, или је Капабланка имао лош дан, што је мање вероватно јер је добио све остале партије на тој симултанци. Наравно, играо је на десетине партија истовремено, што је била отежавајућа околност, а опет играо је са белим фигурама, и био је играч дале-ко већег калибра од њега. Уопште узев, противници у том мечу у поређењу са Капабланком били су пацери, а ипак провукао се и по који јачи играч. Та мисао га је понекад запиткивала, а та његова победа се од тада непрестано препричава у граду, а можда и шире.

Аметист је био натуршпилер, природни таленат. Бу-дући да није волео да путује, веома ретко је учествовао на турнирима који су се одржавали у другим градовима. Та чињеница је врло јасно утицала на његову каријеру и на ниво његове игре. Он шах није доживљавао као профе-сију, већ као љубав. Другим речима, ко зна шта би било да се на другачији начин посветио тој племенитој игри.

Када је докрајчио кафу, слободним ходом се упутио кући. Сада је сунце било за једну станицу ближе зениту, али и даље је било пријатно. Корачао је неко време, коли-ко да се одигра хитрих десетак почетних потеза у шахов-ској партији, када је зачуо гондолијера како пева некакву баркаролу. Подигао је руку и зауставио га. Ушао је у то црно пловило, рекао своју адресу и завалио се у удобни наслон. Довикнуо је гондолијеру:

– *Piano*¹.

Таласи су нежно љуљали гондолу, као да успављују малено дете, док је Лемон контемплирао, ушушкан у своје мисли. Посматрао је те фасаде, помало ољуштене од влаге, на којима је зуб времена створио специфичну патину која грађевинама даје посебан шмек. Оне су причале приче о слави која је клизила низ минула столећа.

Осунчан град сијао је најлепшим нијансама у богатом колориту свог опојног шарма. Лемон се питао зашто је таква лепота осуђена да тоне, сваке године помало. Да ли је то некаква недокучива метафора о пролазности? У његовом романтичарском погледу на свет то је могло да има извештајан смисао.

Уживао је у вожњи по свом граду, једином граду у којем би могао да живи, дивећи се његовим кулисама, и посматрајући изразе на лицима пролазника, верујући да све има неки дубљи смисао и да треба читати између редова.

После извесног времена, које је било растегљиво попут жвакаће гуме у рукама несташног детета, тако да је достигало вишеструке дужине од свог првобитног облика, коначно, Аметист Лемон је допловио до своје куће. Дао је гондолијеру напојницу, поздравио се са њиме и ушао у стару ниску зграду.

Откључао је врата свог стана и ушао унутра, као да улази у оазу мира, уз тихи уздах којим је остављао све бриге спољног света иза себе, са оне друге стране врата, тих врата која су била нека врста баријере приватности којом се штитио од свега оног што је било напољу. Скинуо је сако, и сео на кауч.

Стан је био претрпан разбацаним шаховским књигама, које су лешкариле попут излетника на пикнику, који се из-

¹ *Piano* (итал.) – лагано, полако.

лежавају на мекој трави, хватајући зраке сунца у коси. Руку на срце, било је и оних књига, лепо поређаних на полицама, које су стајале у ставу мирно као на некаквој смотри, истурајући своје хрбате на којима су стајали најразличитији наслови. Било је ту разних тема, од отварања, средишњице, завршнице, стратегије, тактике, комбинације, позиционе игре, вештине измене, жртве, напада, контранапада, одбране, па до отворених, полуотворених, затворених игара, гамбита, плана, монографија шаховских великана, зборника партија, улоге центра, цугцванга, пешачких структура, оцене позиције, минијатура... и тако даље.

Било је неколико шаховских табли, на сваком столу по једна, у кухињи, дневној соби и спаваћој соби. На свим таблама су биле постављене позиције из одређених велемајсторских партија које је Лемон изучавао.

У дневној соби, на столу испред Лемона, лежала је добро позната коверта пурпурне боје. Јуче му ју је поштар уручио, и од тада одлаже њено отварање, као да тиме жели да појача утисак који ће произвести њен садржај. Посматрао је ту коверту, очију снених од различитих емоција које је она будила у њему. Са једне стране неизвесност и радост сазнања које ће прекинути ту неизвесност, а са друге стране подсећање на идеју која већ неко време расте у њему, и неминовност њене реализације која се све више намеће како време пролази.

Сваки пут када би добио такву коверту, дуго би је посматрао пре него што би је отворио, као да осећа неку врсту духовног прочишћења у тој епистоларној кореспонденцији. У њој се крио идући потез његовог противника. У питању је партија дописног шаха која траје већ двадесет година. Он и његов противник шаљу поштом један друге потезе које одигравају. Партија је доспела до врло компликоване средишњице, и како ствари стоје до заврш-

нице неће ни доћи. Позиција је толико оштра да је само питање ко ће се први спотаћи.

Има нечег нарочитог у томе када партија траје толико дуго времена. Потези се смењују попут годишњих доба, а ви сте принуђени да зурите у исту позицију месецима. Анализирате све могуће комбинације, губећи се у лавиринту варијанти, тако у недоглед, док у једном тренутку не донесете конкретну одлуку и изаберете потез. Мислите како сте све могућности проверили, а осећај неизвесности вам игра попут лептирића у стомаку. Не знате када ће вам стићи наредни потез и налазите се потпуно под утицајем партије. Не можете да је избаците из главе колико год се трудили. Она вам се увукла под кожу и ту чучи, непрестано вас голицајући. Са њом идете на спавање, са њом се будите. Чак и када легнете и зажмурите, покушавајући да заспите, та позиција вам искрсава пред умом. Знате да и ваш противник има огроман комад времена на располагању, и да ће проверити све могуће наставке који му падну на памет, али ито тако знате да ничији ум није савршен, и да се партија шаха састоји између осталог и од већих или мањих грешака, или бар непрецизности. Када размотрите све опције, на крају ипак морате да донесете одлуку и изаберете потез, а нико вам ништа не гарантује јер је број могућности толико велик да се фигуративно може сматрати бескрајним. На вашу одлуку не утиче само логика, већ и ваш темперамент, стил игре или конкретна идеја коју имате у датом моменту. Налазите се у врту са стазама које се рачвају, и на вама је којим путем ћете кренути.

Аметист је имао ту срећу да није он био изазивач већ изазвани па је тако играо белим фигурама, што је значило да има предност првог потеза која често пресудно утиче на исход партије. Играо је Евансов гамбит: 1. е4, е5 2. скакач ф3, скакач ц6 3. ловац ц4, ловац ц5 4. б4, и на овом ме-

сту противник је узео понуђеног пешака, одигравши ловца на б4, чиме су ушли у варијанту такозваног примљеног гамбита (ситуација када противник прихвати понуђену жртву). То је било интересно отварање које је настајало у оквиру италијанске партије, такозване *Giuoco piano*, што на италијанском значи мирна игра, која се спомиње у шаховским рукописима још у 15. веку. У 19. веку капетан Еванс је открио потез 4. б4 чиме нуди жртву пешака, а тиме добија темпо за брзи развој фигура чиме омогућава напад. 1827. морнар Вилијам Еванс је први пут одиграо тај потез у Лондону, у партији против МекДонела. То је агресивно отварање из којег могу да настану занимљиве позиције, као што је ова у Лемоновој дописној партији.

Лемон није знао против кога игра. Имао је само адресу на коју шаље потезе, што је вероватно био случај и са његовим противником јер на пурпурним ковертама, које све уредно чува у једној посебној кутији, не стоји његово име, већ само адреса. То је давало додатну дозу мистерије већ иовако чудноватим околностима под којима се партија одиграва. Дужина партије и свеукупна енергија и време које је уложено у њу доприноси чињеници да се она може сматрати Лемоновом партијом живота, како му је уосталом и обећано да ће бити.

Како су пролазили месеци, па и године, Амелист се све више питао ко то вуче потезе против њега. У писми-ма никада није писало ништа друго осим ознака шаховских потеза. Он је наравно могао да напише било шта свом противнику, да га пита нешто, али из неког разлога је оклевао и питао се да ли и његов противник исто тако оклева. Тамо негде, друге године од како је почела партија одлучио је да пробије лед и да поред свог потеза напише једно једноставно *Како с'ће?* После неколико месеци, када је стигло идуће писмо, поред потеза писало је *Сасвим го-*

бро. А Ви? Аметист је помишљао како ће сад, када су започели званично преписку да га испита све што га је интересовало, али нешто дубоко у њему га је спречавало у томе, па је написао само *Добро. Хвала на њиховом питању*. Поново је настало ћутање између њих. Понекад би се осмелио да упита тако успут по нешто, више из куртоазије, и добио би увек неки једноставан одговор који практично ништа није ни значио. Обојица су демонстрирала изузетну стидљивост у конверзацији, што је било у супротности са љутом борбом коју су водили на шаховском бојишту. Као да су обојица били свесни да учествују у некаквој строгој формалности са строгим правилима и да ту нема места за приватност. Стицао се утисак да имају некакав прећутни договор о томе. Како је време пролазило, у Аметисту је све више расла жеља да упозна свог противника, да види са ким то има посла. Да ли је то уопште у питању мушкарац? Можда је жена. Зашто је он мислио да игра против мушкараца? Не зна ни сам... Затим се питао колико његов противник има година. Да ли је млад или стар? Многа питања су се рађала и расла заједно са партијом. Многи знакови питања су интригирали Лемона, тражећи од њега одговоре које он није имао... Коначно, када се осврнуо иза себе и схватио да је прошло читаве две деценије од како је почела партија, и како је доспео у позне године, све је био ближе одлуци да упозна свог противника по сваку цену. Практично, било је само питање тренутка када ће се одлучити на тај потез.

Добро се сећао тог дана када га је посетио тај мистериозни човек. Седео је и одмарао након ручка, када је зачуо снажно куцање на вратима. Куц-куц-куц! Као да му и даље одзвања. Устао је и кренуо лагано према вратима, када се поново зачуло куц-куц-куц!

– Ево, стижем!

Догегео се до врата и отворио. Тада је спазио повишу маркантну прилику како стоји у полусенци ходника. Био је скроз ћелав, без иједне длаке на глави, и имао је дебеле бркове мало увијене на крајевима.

– Аметист Лемон?

– Ја сам.

– Морамо да разговарамо.

– О чему?

– Сазнаћете.

Аметисту на први поглед тај човек није уливао поверење, али је одавао утисак некога ко мисли озбиљно и ко зна шта хоће. Оклевао је на тренутак.

– Па добро. Уђите, онда.

– Хвала.

Човек је ушао, прошао просторијом и без питања сео у фотељу. Аметист је дошао за њим и сео на кауч. Не треба наглашавати да је био знатижељан. То је било јасно само по себи. Наступила је тишина. Аметист је чекао да тај незнанац почне да говори, а он опет као да је очекивао некакав гест од Лемона. Као на почетку шаховске партије када играч који игра белим фигурама чека да његов противник покрене сат, па да он може да одигра први потез. Домаћин је први проговорио.

– Дакле?

Човек је у том тренутку подигао очи, које је су до тад биле допола оборене, па њима фиксирао Аметиста. Имао је изузетно продоран, заповеднички поглед који није остављао места сумњи. Поседовао је некакав магнетизам.

– Дошао сам да причамо о једној веома битној ствари.

– О чему је реч?

– Дошао сам да вам упутим изазов.

– Какав изазов?

– Желим да вам предложим да одиграте једну партију шаха.

Аметист је мало одахнуо када је сазнао да је реч о шаху, тој ствари која је највећим делом испуњавала његову свакодневицу.

– Какву партију?

– Партију вашег живота!

Човек је мало повисио глас, наглашавајући тиме значај реченице.

– Како то мислите?

– Врло просто. Играћете као да вам живот зависи од исхода те партије.

Аметист је гледао тог чудног човека као да покушава да продре у његове мисли, што иначе ради када игра против некога.

– Дакле, желите да играм под великим притиском.

– Уложићете сав ваш таленат, знање, снагу и све што је потребно да победите.

– И шта ће бити ако победим?

– Биће вам испуњена једна жеља.

– Каква жеља?

– Било каква!

– Било каква?

Лемон је нетремице посматрао незнанчево лице које је било крајње озбиљно и које је зрачило уверљивим намерама.

– Било каква.

Овог пута је изговорио то тихо, са дозом нарочитог значаја.

– Звучи примамљиво.

– То је понуда која се не одбија.

Лемон се замислио на тренутак.

– А шта ће бити ако изгубим?

Његов саговорник је упутио ледени поглед према њему.

– То вам не бих саветовао.

Лемон је прогутао кнедлу, слутећи да човек мисли то што говори. Мало је оклевао, као да не сме да постави то питање, али је ипак проговорио.

– Какве гаранције имам?

– Имате моју реч.

Човек је посебно нагласио реч *реч*, услед чега се Амелист осећао као да је примио шамар.

– Вашу реч?

– Да. Папири вам свакако ништа не вреде. Ово је договор између мене и вас.

Био је у праву. Није било никаквог посредника између њих, а и да је било, тако деликатна ствар не би ни могла да се решава на некаквим судовима.

Замислио се дубоко, као да жели да продре у саму дубину своје душе. Колико год му ова ситуација изгледала чудна и изненађујућа, нешто му је говорило да жели да верује том мистериозном човеку. Његова примамљива понуда стојала испред њега попут некакве раскрснице, на којој је требало да одлучи где да скрене, осећајући да је од пресудног значаја да исправно поступи. Вагао је на тасовима разума и интуиције и коначно одлучио.

– У реду. Пристајем.

– Паметна одлука.

– Против кога треба да играм?

– Идентитет вашег противника остаће непознат, као и ваш идентитет њему. Дакле, играте против фигура.

Будући да је донео одлуку и пристао да игра, више му није било битно против кога ће играти. Учиниће све што је у његовој моћи да победи. Наравно, мало среће никад није на одмет. Надао се да ће му се Каиса осмехнути и помоћи ако то буде потребно.

– Добро. Кад и где играмо?

– Нисам вам рекао. То ће бити дописна партија.

– Дописна партија?

Та опција му уопште није падала на памет, али нема везе. Сад кад је већ преломио, нека буде.

– Да. Ваш почетни потез послаћете на ову адресу.

Човек је извадио цедуљицу из џепа сакоа и предао је Лемону.

– Каква су правила око временског ограничења потеза? Grande

– Нема правила.

– Нема правила?

– Тако је. Имате на располагању колико год вам је потребно времена.

– И мој противник исто?

– Тако је.

Аметисту је било јасно да би партија могла да потраје, али није ни слутео да ће се толико одужити.

– У реду. Онда је све договорено.

Незнанац је устао и пружио руку Аметисту у знак потврде договора, као да тиме жели да озваничи ту ствар. Стисли су један другоме руке, а потом је човек кренуо напоље.

– Договорено. Сада ме извините, имам посла на другом месту.

Када је већ изашао у ходник. Аметист је схватио да не зна чак ни његово име. Па га је упитао:

– Чекајте. Нисте ми рекли ваше име.

– Ја немам име.

– Како то мислите?

– Заправо, сва имена су моја.

Оставио је Лемона у тишини загонетке, и коначно је отишао. Након тог дана, Аметист више никада није видео тог човека, нити је чуо било шта о њему. Није се усуђивао да пита свог противника о њему, јер је сматрао да мора